

МОВНА ПОЛІТИКА ЩОДО ОСВІТИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ

Мазука Людмила Іванівна,
кандидат історичних наук

На основі статистичних матеріалів проаналізовано зміни у системі освіти національних меншин упродовж останніх років. Запропоновано низку додаткових заходів для поліпшення мовної політики в Україні, зокрема щодо вивчення української мови та літератури в загальноосвітніх навчальних закладах із навчанням мовами національних меншин.

Ключові слова: освіта, національні меншини, державна мова, закон.

Мовна політика як складник національної політики посідає чільне місце у системі державних пріоритетів України. Вона спрямована як на забезпечення міжнаціональної злагоди у поліетнічній країні, так і на максимальне використання людського потенціалу в умовах складних процесів трансформації, модернізації, формування єдиної політичної нації. Її завданням і водночас ключовим інструментом є забезпечення неухильного дотримання конституційних гарантій щодо розвитку та функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя та вільного розвитку, використання та захисту *мов національних меншин* України.

Можливість задоволення освітніх потреб є важливим чинником, що впливає на соціальне самопочуття громадян, забезпечує збереження їх національно-етнічної самобутності. Зважаючи на специфіку етнонаціонального складу нашої держави, а саме поліетнічність¹,

¹ За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р., в етнодемографічній структурі населення України 77,8 % становлять етнічні українці; 17,2 % – етнічні росіяни; частка інших етнічних спільнот становить майже 4,5 % населення країни. Специфіку мають регіональні виміри етнічного складу населення України. Так, в АР Крим українці становлять лише 24 % населення, кримські татари – 12 %, в Одеській області українців 63 %, серед національних меншин (крім росіян) виділяються болгари (6,1 %), молдовани (5 %) і гагаузи (1,1 %), в Закарпатській області друге, третє і п'яте місця за чисельністю після українців посідають угорці (12 %), румуни (2,6 %) і роми (1,1 %), причому чисельність останніх порівняно з 1979 р. збільшилася у 2,5 рази. У Донецькій області 1,2 % міського населення становлять греки.

існує потреба враховувати регіональні особливості при розробці та реалізації державної мовної політики у системі освіти.

Нині мовна політика держави у системі освіти національних меншин має бути спрямована на вирішення таких першочергових завдань, як забезпечення права навчатися рідною мовою та права доступу до якісної освіти державною мовою.

Проблемі вдосконалення системи національної освіти з метою наблизити її до стандартів ЄС присвячено багато наукових досліджень. Мовним аспектам державної етнополітики присвячені наукові праці В. Котигоренка, В. Кулика, Л. Нагорної, В. Бушанського, І. Лопушинського. Попри те, що існують праці сучасних науковців, присвячені освіті національних меншин, багато актуальних питань, у тому числі й аналіз стану державної мовної політики після останніх змін законодавства, а саме прийняття Закону України «Про засади державної мовної політики», не набули достатнього висвітлення.

Мета даної статті – дослідити на основі аналізу статистичних матеріалів ті зміни, які відбулись у системі освіти національних меншин упродовж останнього періоду.

Аналіз нормативно-правової бази свідчить про те, що *на законодавчому рівні* в Україні створено достатньо сприятливі умови для вивчення представниками національних меншин рідних мов у процесі шкільної освіти.

Правовою основою для здійснення державної мовної політики в Україні є Конституція України, Закон України «Про засади державної мовної політики», а також інші законодавчі акти, зокрема закони України «Про

Стратегічні пріоритети, №4 (29), 2013 р.

національні меншини в Україні», «Про освіту», «Про видавничу справу», Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, Рамкова конвенція про захист національних меншин та інші.

У **Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки**, затвердженій Указом Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013, зазначено, що «в Україні створено систему безперервної мовної освіти, що забезпечує обов'язкове оволодіння громадянами України державною мовою, можливість опановувати рідну мову національної меншини» [1].

Конституція України, а саме ст. 10, гарантує вільний розвиток мов національних меншин у нашій державі. Мережа навчальних закладів у країні формується відповідно до освітніх запитів і національного складу населення. Відповідно до ст. 20 Закону України «Про засади державної мовної політики»

вільний вибір мови навчання є невід'ємним правом громадян України, яке реалізується в рамках цього Закону. Це право забезпечується через мережу дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних і вищих державних і комунальних навчальних закладів з українською або іншими мовами навчання, яка створюється відповідно до потреб громадян згідно із законодавством України про освіту (табл. 1).

Голова комітету Верховної Ради з питань науки та освіти Л. Гриневич під час засідання «круглого столу» з теми «Освіта представників національних меншин України: проблеми та шляхи їх вирішення», який відбувся у вересні 2013 р., зазначила, що «Україна – одна з небагатьох країн Європи, де навчання у школах ведеться вісьмома мовами національних меншин. У середніх початкових закладах вивчається 31 мова, у тому числі 19 мов національних меншин» [2].

Таблиця 1

Розподіл денних загальноосвітніх навчальних закладів за мовами навчання у 2012/2013 навчальному році [3]

Мова навчання або вивчення	Кількість закладів із навчанням цією мовою	Кількість учнів, які навчаються цією мовою	Кількість учнів, які вивчають цю мову як предмет	Кількість учнів, які вивчають цю мову факультативно або в гуртках
Українська	16356	3370306	738321	–
Російська	1256	694331	1183739	163817
Румунська	82	18094	1092	439
Угорська	66	15140	679	409
Кримськотатарська	15	5406	13305	6644
Молдовська	6	3288	1854	193
Польська	5	1470	10917	7703
Словацька*	–	127	161	211
Болгарська*	–	64	8067	710
Німецька	–	–	558696	11115
Новогрецька	–	–	2376	1133
Іврит	–	–	3540	152
Гагаузька	–	–	1303	32
Чеська	–	–	101	15
Корейська	–	–	84	–
Вірменська	–	–	–	53
Румейська	–	–	–	15
Естонська	–	–	–	19
Урумська	–	–	–	19
Заклади з кількома мовами навчання	1283	–	–	–

*Окремі класи в загальноосвітніх навчальних закладах.

Таблиця 2

Динаміка кількості учнів за мовами навчання у 2001–2013 рр., % [4]

Мова навчання	2001/2002	2006/2007	2007/2008	2012–2013 [3]
Українська	71,8	79,4	80,4	79,8
Румунська	0,45	0,49	0,49	0,42
Польська	0,02	0,03	0,03	0,03
Російська	27,2	19,4	18,5	16,4
Молдовська	0,11	0,11	0,11	0,07
Угорська	0,33	0,36	0,37	0,35
Кримськотатарська	0,09	0,12	0,13	0,13

Якщо проаналізувати динаміку кількості учнів за мовами навчання з 2001 по 2008 рр., то прослідковується зростання частки учнів, які навчаються мовами національних меншин. Проте у 2012–2013 рр. відзначається уповільнення цього зростання (табл. 2). Водночас такі самі тенденції спостерігаються і щодо частки тих, хто навчається українською мовою, що свідчить про наявність багатофакторних впливів та процесів, які не можуть розглядатися лише в координатах «титульна нація – національні меншини», а радше є індикатором існуючих загальних проблем, що виходять за рамки суто національної чи мовної політики держави².

Попри те, що робляться важливі кроки для забезпечення представників національних меншин правом на отримання освіти рідною мовою, залишається низка проблем, серед яких:

- недостатня можливість якісно вивчати державну мову;
- відсутність достатньої кількості якісних освітніх програм, належно розроблених матеріалів та методик викладання мовами меншин;
- брак систематичної професійної підготовки та підвищення кваліфікації вчителів, які викладають мови меншин.

Освіта в місцях компактного проживання національних меншин

Угорська національна меншина є однією з найчисельніших у Закарпатській області. Для задоволення освітніх потреб представників угорської національної меншини там створена відповідна мережа навчальних за-

²Так, за даними Держстату України, чисельність учнів, починаючи з 1995 по 2012 рр., зменшилася на 40,8 %, (у 1995 р. кількість учнів становила 7143 тис., у 2012 р. – 4222 тис.), що стало однією з головних причин скорочення кількості навчальних закладів.

кладів. Так, у 2012/2013 навчальному році (дали – н.р.) функціонувало 66 (майже 10 %) загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням угорською мовою, де освіту здобували 15140 учнів, 679 учнів вивчали цю мову як предмет і як факультативний курс – 409 учнів.

Випускники загальноосвітніх навчальних закладів – представники угорської національної меншини – після отримання свідоцтва про базову середню освіту та атестата про загальну середню освіту мають можливість продовжувати навчання рідною мовою у професійно-технічних і вищих навчальних закладах: у Берегівському ПТУ № 11, Мукачівському гуманітарно-педагогічному коледжі за спеціальністю «початкове навчання», Ужгородському училищі культури – «народна художня творчість», Берегівському медичному училищі – «сестринська справа», Мукачівському державному аграрному технікумі – «ветеринарна медицина»; Ужгородському національному університеті, у Закарпатському угорському інституті ім. Ф. Ракоці (м. Берегове), а також у філіях Будапештського ім. Сент Іштвана та Ниредьгазького педагогічних інститутів Угорщини (м. Берегове). При цьому на чотирьох факультетах Ужгородського національного університету, зокрема філологічному, математичному, фізичному та медичному, випускники загальноосвітніх навчальних закладів навчаються за цільовими напрямками.

Головними місцями компактного проживання **етнічних румунів** в Україні є Чернівецька (114600 осіб) та Закарпатська (32100 осіб) області. Решта румунського населення проживає ще в шести регіонах України, з них 175051 осіб (91,7 %) вважають румунську мову рідною. За даними порівняльного аналізу захисту національних меншин Румунії, що проводився Неурядовою організацією «Права людини без кордонів» (*Human Rights Without Frontiers*), в Україні працюють

Стратегічні пріоритети, №4 (29), 2013 р.

47 румунських дитячих садків, 3 українсько-румунські дитячі садки, 6 румунських художніх шкіл [5]. За даними МОН України, у 2012–2013 н.р. працювали 82 загальноосвітніх навчальних заклади з румунською мовою викладання на 18094 учнів, 1092 учні вивчали румунську мову як предмет, 439 учнів вивчали цю мову факультативно або в гуртках.

В АР Крим, де компактно проживають кримські татари, функціонують 15 загальноосвітніх закладів із **кримськотатарською мовою** навчання (5406 учнів). Кримськотатарську мову як предмет вивчали 13305 учнів та 6644 вивчали цю мову факультативно. Вивченням кримськотатарської мови у різних формах (як мова навчання, предмет, факультативно, поглиблено) охоплено близько 80 % загальної кількості школярів кримськотатарської національності.

Слід зазначити, що використання кримськотатарської мови як засобу засвоєння навчальних предметів нині ускладнюється низкою чинників. По-перше, недостатньою розробленістю термінології кримськотатарською мовою у різних галузях знань (математиці, фізиці, біології тощо), що заважає створенню якісних шкільних підручників із зазначених предметів. Ті словники, що існують нині, викликають суттєві нарікання з боку фахівців. По-друге, відсутністю оригінальних підручників з різних навчальних предметів кримськотатарською мовою, виключаючи підручники кримськотатарської мови та літератури (існуючі підручники здебільшого є перекладами російських чи українських підручників). Нарешті, відсутністю вчителів, які могли б викладати математику, фізику та інші навчальні предмети кримськотатарською мовою.

На особливу увагу заслуговує питання **етнічних росіян** з огляду на те, що саме ця національна меншина є найчисельнішою, і це питання продовжує зберігати політичну забарвленість та суспільний резонанс.

На тлі загального скорочення кількості навчальних закладів³, причиною чого є переважно демографічні зміни, про які йшлося

³ За даними Міністерства освіти та науки, у 2012 р. порівняно з 2011 р. зменшилась кількість загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою (на 90) та становила 85,8 % загальної кількості; румунською (на 2) та становила 0,4 % загальної кількості; угорською (на 3), становила 0,3 %. Кількість закладів, де навчання здійснюється кількома мовами, також зменшилася на 133, становила 6,7 % загальної кількості (у 2011–2012 рр. – 7,4 %). Не змінилася кількість закладів з навчанням кримськотатарською, молдовською та польською мовами та становила відповідно 15, 6, 5 (0,08 %; 0,03 %; 0,03 %).

вище, кількість ЗНЗ російською мовою зросла з 1199 у 2008–2009 н.р. до 1256 у 2012–2013 н.р. У цих закладах навчалися 694331 учень. Кількість учнів, які вивчали російську мову як предмет, становила 1183739 осіб та 163817 вивчали її факультативно або в гуртках. У 2012–2013 н.р. також збільшилась кількість загальноосвітніх державних і комунальних навчальних закладів з навчанням російською мовою (на 40) та становила 6,2 % загальної кількості (у 2011–2012 н.р. – 5,9 %).

Останнім часом у засобах масової інформації з'являються заяви представників політичних партій, батьків та учнів про те, що переважно має місце закриття шкіл з українською мовою навчання. Наголошується на тому, що особливо на півдні та сході України відбуваються процеси, що є протизаконними та антиукраїнськими – зменшується кількість учнів, які навчаються українською мовою, а внаслідок цього – і кількість шкіл, де навчання відбувається державною мовою. Зокрема, показовою є ситуація у м. Одеса. «Кількість україномовних шкіл у місті скоротилася з 75 (60 % загальної кількості) у 2011 р. до 38 (30,5 %) у 2013 р. Це відбулося через відкриття російськомовних перших класів в україномовних школах, почасти примусового, як це було 2012 р. у випадках зі школами № 53 та № 69, де директорам погрожували звільненням за невідкриття російськомовних класів, хоча достатньої кількості охочих у них навчатися не було» [6].

У 2012–2013 р. 16155 учнів у 36 ПТУ здобували освіту російською мовою. 32241 учень 94 ПТУ мав можливість навчатися українською та російською мовами. Таку можливість, окрім росіян, мали лише угорці.

За даними Міністерства освіти та науки України, у вищих навчальних закладах України I–II рівнів акредитації українською мовою навчаються 327826 студентів, російською – 33455, румунською – 85, угорською – 87. У вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації кількість студентів, які навчаються українською мовою, становить 1909654, російською – 217659, угорською – 795 студентів.

Відповідно до п. 9 ст. 20 Закону України «Про засади державної мовної політики» тести для зовнішнього оцінювання якості освіти складаються державною мовою. За бажанням особи тести надаються у перекладі регіональною мовою або мовою меншин.

У 2013 р. абітурієнти мали можливість проходити тестування не лише українською, а й російською, угорською, румунською, молдовською, польською та кримськотатарською

мовами. Кожен п'ятий випускник загальноосвітнього навчального закладу проходив тестування однією з мов національних меншин.

Культурно-освітні центри

Окрім навчальних закладів, представники національних меншин мають можливість вивчати рідні мови у 366 культурно-освітніх центрах, у тому числі суботніх та недільних школах, відвідування яких не обмежується віковим цензом (табл. 3). Діяльності таких закладів сприяють місцеві органи влади та органи місцевого самоврядування, органи управління освітою, національно-культурні товариства, просвітницькі організації та осе-

редки. У центрах, суботніх та недільних школах вивчаються мови, література, історія, культура, традиції народів.

Навчально-методична база

Сприяти поліпшенню якості освіти національних меншин має навчально-методична база. Нині створені програми для початкових класів з вірменської, новогрецької, польської, російської, румунської (молдовської), угорської та кримськотатарської мов і читання. Видані нові підручники з усіх предметів для 1–3 та 4 класів загальноосвітніх навчальних закладів з російською мовою навчання.

Таблиця 3

Культурно-освітні центри національних меншин у 2012–2013 н.р. [3]

Мова, що вивчається	Кількість культурно-освітніх центрів (у т.ч. суботніх та недільних шкіл)	Кількість учнів, які вивчають цю мову
Польська	105	5455
Іврит	85	2398
Німецька	38	953
Новогрецька	26	817
Корейська	14	589
Вірменська	15	564
Грузинська	12	483
Азербайджанська	10	210
Їдиш	11	200
Болгарська	8	189
Російська	10	178
Татарська	4	120
Чеська	5	112
Турецька	2	51
Білоруська	4	46
Кримськотатарська	2	46
Ромська	3	45
Пушту	1	44
Литовська	1	40
Молдовська	2	35
Караїмська	3	25
Кримчацька	2	24
Естонська	1	20
Угорська	1	15
Башкирська	1	8

Починаючи з 2002 р. започатковано процес розроблення вітчизняних (неадаптованих) підручників з рідної мови для освітніх закладів з мовами національних меншин. Це новий навчальний комплект з румунської мови для учнів 1–4 класів, нові буквари з польської, угорської, болгарської та кримськотатарської мов. У загальноосвітніх навчальних закладах з мовами національних меншин вивчаються українська література, зарубіжна література та рідна мова. Запроваджено вивчення інтегрованого курсу літератури. З цією метою видано програми з румунської (молдовської), угорської та зарубіжної літератур. Створено та затверджено Міністерства освіти програму з вірменської мови для 2–4 класів, з новогрецької – для 5–11 класів, кримськотатарської для шкіл з російською мовою навчання та з російської мови для шкіл з кримськотатарською мовою.

У 2013 р. для загальноосвітніх навчальних закладів з угорською, румунською, польською, молдовською, кримськотатарською мовами навчання було видано 39 назв підручників загальним накладом 38735 примірників.

Підготовка педагогічних кадрів

Одним із пріоритетних напрямів кадрової політики в освітній сфері має бути задоволення потреб закладів освіти національних меншин відповідними кадрами та створення умов для їх ефективної педагогічної діяльності, стажування, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації. У п. 11 ст. 20 Закону України «Про засади мовної політики» зазначено, що «держава забезпечує підготовку педагогічних кадрів для навчальних закладів з навчанням регіональними мовами або мовами меншин, здійснює методичне забезпечення такої підготовки» [7].

Основна увага має бути зосереджена на підготовці педагогічних працівників, які вільно володіли б як українською, так і мовою національної меншини за умови відповідної професійної підготовки.

У ВНЗ України вивчаються мови національних меншин і готуються викладачі рідної мови та літератури для шкіл, де вивчаються мови національних меншин. Наприклад, для шкіл з румунською мовою навчання готують фахівців у Білгород-Дністровському педагогічному училищі та Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича. У педагогічному коледжі Чернівецького університету на відділенні початкових класів для румуномовних шкіл навчаються 92 студенти. На філологічному факультеті цього ж універси-

тету діє кафедра румунської та класичної філології; на відділенні румунської мови та літератури навчаються 57 студентів.

Фахівців з угорської мови готують у Мукачівському педучилищі та Ужгородському університеті; підготовка педагогічних кадрів кримськотатарською мовою навчання на даний момент здійснюється у Кримському інженерно-педагогічному університеті.

Підготовка фахівців з російської мови та літератури здійснюється у 31 ВНЗ України, зокрема у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Ужгородському національному університеті, Таврійському національному університеті імені Володимира Вернадського, Кіровоградському педагогічному університеті, Рівненському державному гуманітарному університеті, Рівненському інституті слов'янознавства, Прикарпатському університеті імені Василя Стефаника, Волинському державному університеті імені Лесі Українки та інших ВНЗ. Існує потреба у підготовці вчителів із гагаузької, молдовської та мови іврит [8].

Нині у місцях проживання національних меншин при вступі до ВНЗ має місце диспропорція бюджетної підтримки саме російських філологів. Прикладом може бути ситуація, що склалася у Закарпатському регіоні, де на 4 російськомовні школи Міністерство освіти України виділило 7 бюджетних місць за спеціальністю «російська філологія». Водночас на понад 40 угорських шкіл держзамовлення становить усього 10 угорських філологів, а на майже 700 шкіл області, де вивчають українську мову – 44. Такі факти свідчать, що у процентному співвідношенні шкіл та держзамовлення російська філологія у десятки разів краще підтримується державою, ніж українська та угорська. А це, своєю чергою, дає привід говорити про навмисне зросійщення населення України.

Висновки та рекомендації

Забезпечення в Україні прав національних меншин на освіту та використання у процесі навчання рідної мови на сучасному етапі знаходяться у фокусі уваги як на рівні представників та організацій національних меншин, так і на державному рівні. Існуюча нормативно-правова база гарантує вільний розвиток національних меншин, стимулює їх прагнення зберегти етнічну самобутність, мову і культуру, сприяє вихованню у громадян України почуття національної самосвідомості.

При цьому зміни нормативно-правової бази, включно зі змінами до законодавства

України останнього періоду, були переважно спрямовані на підвищення гарантій прав саме національних меншин і часто-густо відсувають на другий план проблему реалізації прав етнічних українців.

Аналіз також свідчить, що стан вивчення української мови у загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням мовами національних меншин досить неоднорідний. Неналежний рівень оволодіння українською мовою випускниками окремих закладів, попри те, що існує можливість складати тести рідною мовою, зменшує їхні шанси успішно навчатись у ВНЗ, що в подальшому не дозволяє їм повною мірою інтегруватись в українське суспільство. Усе це потребує додаткових заходів для поліпшення стану вивчення української мови та літератури в загальноосвітніх навчальних закладах із навчанням мовами національних меншин.

Задля цього було б доцільним:

- розробити оптимальну модель навчального процесу, надати можливість учням поряд із рідною мовою національних меншин повноцінно вивчати українську мову;

- посилити роботу щодо підготовки вчителів для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням угорською, румунською мовами, особливо з української мови та літератури;

- здійснювати моніторингові дослідження рівня навчальних досягнень учнів з української мови та мов національних меншин загальноосвітніх та професійно-технічних на-

вчальних закладів з навчанням мовами національних меншин;

- опрацювати питання щодо можливості безоплатного здобуття вчителями загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням мовами національних меншин другої вищої освіти за спеціальністю «українська мова і література»;

- проводити широку інформаційно-просвітницьку та роз'яснювальну роботу серед учнів, педагогів, батьків, громадськості щодо законодавчої та нормативно-правової бази про статус державної мови через центральні та регіональні засоби масової інформації;

- сприяти модернізації навчально-матеріальної бази загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин;

- поповнювати фонди бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин сучасною книжковою продукцією українською мовою та мовами національних меншин.

Реалізація цього комплексу заходів дозволила б підвищити якість освіти, що позитивно вплинуло б на рівень людського потенціалу в Україні; використати додаткові механізми забезпечення мовних та освітніх прав національних меншин, зберігаючи при цьому баланс уваги до прав етнічних українців; запровадити інклюзивні підходи щодо подальших змін та новацій державної мовної політики в освітній сфері.

Список використаних джерел

1. *Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>

2. *Освіта представників національних меншин України : проблеми та шляхи їх вирішення : стенограма «круглого столу» від 26.10.2013 р.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article ;jsessionid=FD39F77F179323076EC80FBF04B2BC9A?art_id=57585&cat_id=44731

3. *Інформаційна довідка від 17.09.2013 р. № 1/11–14132* Міністерства освіти і науки України, надана на запит НІСД.

4. *Про підсумки розвитку загальної середньої та дошкільної освіти у 2007/2008 навчальному році та завдання на 2008/2009 навчальний рік : інформаційна довідка* Міністерства освіти і науки України, надана на запит НІСД.

5. *Актуальний коментар*. Неурядова організація «Права людини без кордонів» провела порівняльний аналіз захисту національних меншин в Румунії і в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/aktualniy_komentar_neuryadova_organizatsiya_prava_lyudini_bez_kordonov_provela_porvnyalniy_analz_zahistu_natsionalnih_menshin_v_rumun_v_ukran_798188

6. *Павло Кириленко* вимагає покарати посадових осіб Одеської міськради за скорочення кількості україномовних шкіл у місті та примусову русифікацію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/039941/>

7. *Про засади державної мовної політики : закон України від 03.07.2012 р. № 5029-VI* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>

8. *Лілія Гриневич* : Українські виші не готують вчителів із гагаузької, молдовської мов та мови іврит [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/novyny/osvita/4665-lilija-grynevych-ukrayinski-vyshi-ne-gotujut-vchyteliv-iz-gagauzkoyi-moldovskoyi-mov-ta-movy-ivryt>